

Transskription af:

Obscuritas

4:7 Bjørneklanens Ø: Shamanen Birla kan tromme ånder frem og forbinde virkeligheder

Vært og tilrettelægger: Louise Lindblad

Medvirkende: Lutz Klassen, arkæolog og forskningsleder, Museum Østjylland, og Poul Grinder-Hansen, fortæller

Redaktør: Rikke Caroline Carlsen

Fortæller: Shamanen Birna banker på sin tromme. Hun sidder i sit telt på bopladsen iført en stor, tung dragt, som består af hele skindet fra en bjørn. I er på den hellige ø på Djursland, bjørneklanens ø. Bjørnens ben og kløer hænger ned og dækker shamanens bryst. Dens hoved dækker det meste af hendes ansigt som en hætte. Birna mærker vibrationerne fra trommen i hele sin krop. Hun øger tempoet og arbejder sig langsomt op til en ekstase... Her, hvor virkeligheder forbindes. Hun ser, hvordan bjørnens ånd venter på hende, og side om side går hun og bjørnen nu sammen ind i den anden verden.

Louise Lindblad: Du lytter til Obscuritas, sæsonen om danmarkshistoriens kulter og sekter. Vi skal nu fem tusind år tilbage i tiden. Her sker der noget ganske mærkværdigt på Djursland. En stor del af det Djurslandske stenalderfolk flytter sammen på en hellig ø lidt vest for Grenå, og meget tyder på, at det, der i dag er en lav holm i landskabet, også kendt som Kainsbakke en gang var en bjørneklans ø.

Lutz Klassen: Og hvis du kigger foran os på den hvide mark med sne på, hvor det går opad igen. Det er den her holm, Kainsbakke.

Louise Lindblad: I dag løber der en hovedvej hen over øen. Det er den, vi kører på lige nu. Mit navn er Louise Lindblad. Ved min side, bag rattet, sidder Lutz Klassen. Han er arkæolog og forskningsleder ved Museum Østjylland.

Lutz Klassen: Og øh, lige på den anden side i skråningen blev der udgravet denne Kainsbakke boplads og især den her meget berømte gruppe, hvori der blev fundet rester af blandt andet 10 bjørne.

Louise Lindblad: Vi kan ikke vide det. Vi kan kun prøve at forestille os, hvordan livet på øen har set ud. Det her er historien om mystiske ritualer, kontakter til fremmede egne og en dramatisk beslutning, som alt sammen udspiller sig en gang i en fjern fortid på Bjerne Klanens ø. Kører vi på øen nu?

Lutz Klassen: Ja, det er lige her. Vi er lige kørt forbi gruppen 50 meter fra os på venstre side.

Louise Lindblad: Hvis vi skal forestille os det her landskab for fem tusind år siden, så er der vand rundt om os?

Lutz Klassen: Der var vand helt på vores venstre side af fjorden og resten her til højre. Nu kører vi, du kan se, nu kører vi lige lidt ned ad bakken igen. Nu er vi nede på skråningen, anden side i den sydlige side, der var den her fjordarm. Hvis man sejlede ned af den, så kommer det ud i den store Kolindsund fjord, som så munder ud i Kattegat og her på den anden side, på den nordlige side. Der har da været en sådan en 3-400 meter brede strøg af moser. Så reelt var denne holm en form for ø midt i landet. Nu skal vi lige finde vejen her. Den er allerede her. Nu må vi håbe, at det er nu... Så må den ligge her.

Louise Lindblad: Da indlandsisen efter sidste istid smelter, bliver det land, vi senere skal kalde Danmark, beboeligt for de første mennesker. Den stigende varme får den sidste is til at smelte, så havene stiger og et ø-rige opstår. Med andre ord skulle Lutz klassen og jeg bevæge os rundt her i det Djurslandsske landskab for fem tusind år siden havde det formentlig været på en båd, og det er nok det, vi skal forestille os, når vi ser os omkring et stort antal stammebåde, som flyder rundt på vandet. De fleste lægger nok til land omkring Kainsbakke.

Lutz Klassen: Vi går lige ind i jættestuen.

Louise Lindblad: Og her ikke langt fra øen står en jættestue, et gravkammer som er her endnu. Vil du prøve at beskrive hvordan her ser ud?

Lutz Klassen: Ja altså vi er inde i en restaureret jættestue nu og her er meget mørkt, vi får kun lidt lysindfald fra gangen her. Heldigvis ligger der noget sne, så det gør det lidt lysere endnu, og jeg er en meter og firs høj, og jeg skal lige trække hovedet ind, for det er lige knapt højden i det her kammer, som er sådan meget fint sat i stand.

Louise Lindblad: Den her jættestue vi står i, den stod der også dengang for cirka 5000 år siden, hvor at store dele af det Djurslandske stenalderfolke de flytter sammen på den ø, vi lige kørte hen over. Hvad var det, der skete?

Lutz Klassen: Ja, det gjorde den. Jættestuen stod her, og for at kunne forstå, hvad der skete, skal man lige tilbage til den tid faktisk før jættestuen her blev bygget, fordi der skete der også allerede noget på den ø, men da var den forbeholdt forfædrene. Der stod nemlig også. Det var ikke en jættestue, men en lidt mindre konstruktion end en dysse, der stod der, og det er det eneste aktivitetsspor fra det her meget specielle sted der er omgivet af vand.

Louise Lindblad: Tidligere i bondestenalderen. For cirka fem tusind fem hundrede år siden var Kainsbakke forbeholdt forfædrenes ånder. Det var farligt for de levende at komme i kontakt med ånderne, og kun ved at udføre helt særlige ritualer kunne stenalderbønderne betræde forfædrenes ø.

Lutz Klassen: Men så skete der det, at hele den bondekultur, der byggede stengravene såkaldte tragtbægerkultur, de kom i en form for krise, men holdt i hvert fald op med at bygge de her grave, og så skete der store forandringer. Hvor man på Djursland og de nordøstlige Jylland simpelthen fik sig en ny form for forestillingsverden, måske religion. Og man skiftede fra denne forfæderkult til nogle forestillinger man overtog fra det nordøstlige Skandinavien oprindeligt fra Mellemsverige. Det er noget vi kalder for [gruppegravskultur].

Louise Lindblad: Mens tidligere stenalder bønder dyrkede landbrug og i øvrigt holdt sig fra forfædrenes ø, så er det nu jagt og fiskeri, som præger livet på Kainsbakke. Hvor mange hundrede mennesker altså lidt før år 3.000 før Kristus slår sig ned. Er det tilfældigt, at det er lige præcis dér, at de her mennesker vælger at slå sig ned?

Lutz Klassen: Nej, det er de næppe. Det er sådan, at det er et meget specielt sted. Det er jo sådan set en ø midt i landet via en seks otte kilometer, måske væk fra kysten. Men topografien er meget særligt, og vi ved fra jæger-samler folk i Skandinavien og andre steder, at øer generelt. altså et sted, der er omgivet af vand på alle sider, de ofte havde en særlig betydning og tilknytning til forfædrene. Det er også værd at bemærke, at når de her mennesker altså i første omgang ikke kom så meget på den ø, fordi den var forbeholdt forfædrene og blandt andet dem, forfædrenes ånder, der boede i den her dysse, man havde bygget der. Så lige pludselig, så må man godt færdes på det sted. Men man anlægger sine bopladser rundt om den her dysse, så den står der jo endnu. I dag er den jo for længst fjernet. Den blev jo opdaget ved udgravninger, man vidste ikke den havde været der, så. Man har altså helt klart stadigvæk et. Det er ikke nye mennesker, der kommer her. De fremhæver deres forhold til deres forfædre, som havde noget med denne dysse at gøre. Men alligevel er forestillingsverden jo helt skiftet, fordi nu færdes man altså på det her sted, og det er simpelthen i forbindelse med, at man overtager en helt anden forestillingsverden fra jæger samler folk i Nordøsteuropa.

Louise Lindblad: Så det er forfædrenes sø? Det er de døde sø, som de indtræder her for cirka fem tusind år siden. Hvad er det, de skal der?

Lutz Klassen: Hvad de skal? De bor der i hvert fald, og den her... Trængt, at man flytter sammen på nogle store bopladser. Det ser vi også i andre dele af Danmark. Men det her er alligevel meget specielt, fordi man opfører sig helt anderledes end de tidlige bønder i andre dele af dalen, fordi man har overtaget den her nye forestillingsverden, men holder op med at bygge flere stengrave, man holder også blandt andet op med at ofre i moserne. Det var ofringer til forfædrene, og det holder man også op med, og til gengæld dyrker man nogle forestillinger, vi betegner som animisme, som går ud på, at man har en ide om, at alt levende måske også nogle døde ting. De havde en... Både og... De havde en ånd i hvert fald, så når dyr eller mennesker døde, så rejste ånden videre i underverdenen og de her stenalderfolk fra [gruppegravskultur]. De havde så en shaman, som er et menneske, men et menneske som kan foretage en sjælerejse op i underverdenen. Og det var meget betydningsfuldt for de her mennesker, fordi ånderne i ånde verdenen havde indflydelse på, hvad der skete nede på jorden.

Louise Lindblad: Året er 2800 før Kristus. Vi er på Kainsbakke-bopladsen. Jeg forestiller mig, at øens mange hundrede beboere sidder i tasmørket efter igen at have fordelt en kun beskeden mængde sælkød mellem sig. Jeg forestiller mig, at rytmiske trommelyde pludselig anes inde fra shamanens telt. Jeg forestiller mig, at hun, Birla, træder ud. Hun øger tempoet, begynder at danse. Hun lader sig føre af trommens vibrationer, indånder luften, forbinder sig til Moder Jord. Hun er iført sin særlige dragt syet af skindet fra en hel bjørn. Fra bjørnskindet hænger også hud fra forskellige andre dyr, slanger, frøer, flagermus. Der sidder også haler, vinger og fødder fra fugle og klove fra hjorte og elge. Dyr, der kan hjælpe hende igennem naturens elementer når hendes sjæl om lidt begiver sig ud på en meget vigtig åndelig rejse. I åndernes verden forestiller jeg mig, at naturens farver og lyde er forvrængede. Jeg forestiller mig, at shamanen Birla på sin vej møder ånder fra dyr og mennesker. At hun sammen med Dyrenes Hersker og sin vigtigste hjælper, bjørnen, sikrer, at dyrene på jorden vil lade sig jage og fange af menneskene.

Lutz Klassen: Det særlige er jo, at bjørnen her har spillet en helt særlig rolle. Vi har fundet omkring 40 knogler, som stammer fra mindst 10 forskellige bjørne. Det er uden sammenligning det største fund i Skandinavien, og det viser i hvert fald, at bjørnen har haft en særlig betydning. Kigger man etnografisk, så vil man hurtigt opdage, at sådan nogle rituelle handlinger med bjørneknogler eller også deres pelse - dem har vi så ikke fundet, men vi kan påvise, at de har været der, fordi vi har fundet klørerne. Det er meget udbredt på hele den nordlige halvkugle, altså helt igennem Nordskandinavien hele vejen gennem hele Sibirien over Japan og Canada, USA og Nordamerika. Og det er... For at kunne forstå det, så skal man kigge lidt mere på den her animisme og forestillingen, der i de såkaldte naturfolk ofte er knyttet til bjørnene. De blev nemlig anset som værende dyrenes konge, skovens hersker, og de havde en særlig magt over alle andre dyr. Derfor var det for menneskene vigtigt at stille sig godt med bjørnen, og det gælder ikke mindst shamanen, for de viste for eksempel, shamanen i en krisesituation foretog sig en rundrejse. En rejse til hendes ånd forlod kroppen og rejste op til alle dyrenes under. Hvis man så havde stillet sig godt med bjørnen, så kunne man måske overtale bjørnen til, at bjørnen kunne påvirke de levende dyr på jorden eller andre ting til at opføre sig på en måde, som menneskene ville gerne have det. Og Kainsbakke er faktisk den sydligst påviste manifestation af sådan en bjørnekult. Og når jeg er

ret sikker på, at det er det, der skete her, det er fordi vi har fundet de her bjørne sammen med elge og denne her krøltoppedede pelikan. Og det er en helt særlig ting, fordi hvis man tager for eksempel Sverige i dag lidt længere nordpå, hvor man har helleristninger, eller til Vestsibirien, hvor der endnu den dag i dag eller i hvert fald indtil for ikke så mange år siden levede folk på det her stadie. Så vil man se, at den her kombination af bjørne og elge og vandfugle, det har haft en særlig betydning. Det er shamanens tre vigtigste hjælpere i underverden. Bjørnen har jeg lige forklaret, det er dyrenes hersker, så den kan man godt bruge. Elgen var meget knyttet til forestillinger om, at der kommer nyt jagtvildt. Og det hænger måske sammen med, at sådan en elg det var et omvandrende kødbjerg. Så når man nedlagde sådan en, så var der i hvert fald mad til lang tid. Og det særlig spændende, det er sådan set den her pelikan eller vandfugl, fordi i de her forestillinger, så er det sådan, at når et menneske for eksempel dør, så forlader ånden sjælen, kroppen og rejser op i underverden. Og det er et farligt færd. Og på denne rejse bliver ånden ledsaget af en vandfugl. Og når man finder de her tre, shamanens tre vigtigste dyr, sammen i en gruppe, der afspejler en stor handling, så kan man altså være ret sikker på, at det, der er foregået, er noget, der er beslægtet med de forestillinger, man altså etnografisk kunne dokumentere den dag i dag.

Louise Lindblad: Altså på et tidspunkt, så bliver dog taget en ret dramatisk beslutning. Hvad er det den går på?

Lutz Klassen: Ja, det ser sådan ud. Vi har en af de her grupper, der blev anlagt af de tidligste bønder allerede 500 år tidligere, hvori vi har fundet spor efter en kæmpe shamanistisk ceremoni. Og det ser ud til, at der ikke er aktiviteter på øen efter denne ceremoni, så det kunne godt være, at man har foretaget denne kæmpe rituelle handling i forbindelse med, at man besluttede at flytte fra øen. Og det interessante er, at vi ved faktisk ikke hvor alle de her mennesker er blevet af, Fordi i de næste omkring 200 år har vi næsten ingen fund for Djursland, så det er lidt et mysterium.

Louise Lindblad: Kan vi køre tilbage til museet og at lave afslutningen? Året er 2800 år før Kristus. Jeg forestiller mig, at stemningen på øen er forventningsfuld og måske en smule anspændt. Hver en mand og kvinde på bopladsen har en vigtig funktion. En gruppe mænd er måske ude på jagt for at samle det sidste sammen til det enorme og overdådige måltid, der skal serveres ved aftenens afskedsbegivenhed. Kvinderne har sikkert været i gang med at forberede maden i dagevis, og en lille gruppe er måske på vej tilbage til øen i deres båd efter endnu et ophold i Sverige, sikkert med et nyt bjørnekranie til samlingen. Meget tyder på, at det er i mødet med mennesker fra den anden side af Kattegat, at bjørneklanen de seneste to hundrede år har lært nye og fremmedartede skikke og ritualer, som de har taget med hjem til stammens shaman. Men snart er deres liv på den hellige ø forbi.

...

Og så er det jo efter omkring to hundrede år, hvor den her klan har boet på øen, at den bliver forladt. Hvad sker der derefter?

Lutz Klassen: Ja, altså vi har næsten ingen fund fra de efterfølgende 200 år, så der er sådan set tre muligheder vi har til at forklare det. En ting er, at der for eksempel har været en epidemi, noget meget dødelig sygdom, at folk simpelthen dør, og der kun er ganske få mennesker tilbage, som er svær at finde eller påvise arkæologisk. Det er en mulighed. Det var noget vi kom til at tænke i

forbindelse med Corona-pandemien, vi har oplevet. Men der er også lidt konkrete hold i historierne, fordi man faktisk har påvist pesten nu i bondestenalderen. Så sådan en sygdom kunne sagtens have været her. Det er en mulighed. En anden mulighed kunne være sket... De kunne være flyttet til Sverige, som de har tætte forbindelser til? Det er der så ikke noget, der tyder på. Det burde man kunne se i Vestsverige. Og en tredje ting er, at de faktisk er her. Men de opfører sig på en måde, som vi har meget svært med at påvise arkæologisk i dag. Den har jeg lidt svært med at se, fordi vi har andre egne af landet, hvor vi ikke har det her brud, hvor vi kun har nogle ting fra de her 200 år. Det ligner det der var førhen. Så det er en spændende ting, og som vi måske også kommer lidt nærmere på et tidspunkt.

Louise Lindblad: Hvad med øen? Hvad sker der med den, da de forlader den?

Lutz Klassen: Jamen, vi har de her utrolig mængder fund fra de her 200 år, og derefter så går der jo 2500 år, før vi har spor efter menneskelig aktivitet på det sted igen. Det er så en boplads fra førromersk jernalder, og dem er der ufattelig mange af i hele landet. Det er der sådan set ikke noget særligt i, men i de 2500 år, der ligger ind imellem, der er der ikke noget spor af menneskelig aktivitet på øen. Her er det vi har lavet om Kainsbakke, bjørnekranierne her og en elgekæbe og de her vingeknogler fra pelikanen.

Louise Lindblad: Hvor mange knogler er de fundet? Fra hvor mange bjørne har I fundet?

Lutz Klassen: Der er knogler fra mindst 10 forskellige bjørne. Det kan være endnu flere, men altså 10 er det minimale antal de her knogler repræsenterer. Og det at fyrré, tror jeg, knogler i alt fra bjørne, hvilket er helt usædvanligt.

Louise Lindblad: Vi ved ikke med sikkerhed, hvorfor stenalderbønderne ofrer de mange dyr, herunder mindst ti bjørne, hvilken betydning shamanens ritualer har, eller hvorfor stammen pludselig tager den dramatiske beslutning om at forlade øen, der har været deres hjem de seneste to hundrede år. Men svarene skal nok findes i tidens forestillingsverden og religion, som er så anderledes fra vores. I hvert fald fra min. Mens jeg indtaler de her ord, sidder jeg i et studie på Ny Vestergade midt i København, og herfra kan det altså være lidt svært at sætte sig ind i, hvad det vil sige at leve i ét med naturen. Hvad det vil sige at kunne rejse i en ånde verden, hvor afdøde mennesker og dyr lever side om side.

...

Altså er det sådan en her størrelse bjørn?

Lutz Klassen: Faktisk meget større end den vi har her. Vores udstoppede... Ja, meget større... Vores udstoppede bjørn her, det er en hunbjørn fra Sverige skudt for nogle år siden, hvorimod vi har foretaget målinger på vores kranier og et af de kranier der ligger derinde, det er den næststørste bjørn man nogensinde har målt i Skandinavien, og det er helt klart en han - de noget større end hunnerne, så de har været væsentligt større. Nok det dobbelte. I vægten, altså selvfølgelig ikke i højden. Men vægten. De er meget mere muskuløse og meget bredere end

hunnerne. Så der er en rimelig stor kønsdimorfisme, når der er stor forskel mellem kønnene i fysisk fremtoning, så.

Louise Lindblad: Prøv at forestil dig at skulle jage en så stor bjørn.

Lutz Klassen: Ja, det tror jeg ikke var noget for mig. Men altså den måde man jager bjørne på, det kan vi faktisk også se på et af kranierne, det er sådan set... Man går ind i... De sover, de går i hi om vinteren, og man går også ind i deres huler, hvor de sover, men så vækker man dem, og så slår man dem ihjel med et kølleslag i panden. Det er en kendt, altså, det er også etnografisk velbelagt, at man vækker dem, og det har igen noget med at gøre med de her forestillinger, fordi bjørnen havde man meget stor respekt for. Og man skulle behandle dyret ordentligt, så man slog det ikke bare sådan ihjel, hvor det var forsvarsløst, men man gav det sådan en chance, så at sige. Og det det kunne simpelthen se på et af vores bjørne kranierne, at knoglerne i det er smadret, fordi den har fået et ens på sinkadusen, på på denne her måde.

Fortæller: Du har lyttet til historien om Bjørneklanens ø. Det her er sæsonen om fortidens åndelige ledere. Vi kalder dem shamaner, kultledere, sektleder, profeter, medier, og de har levet iblandt os siden Danmarks tidligste tider. Fælles for Thorbjørn, Ejner Nielsen, Ole Bjørn, Karl William, Peder Lassen, Ruth Evensen og Shamanen Birla er, at de fungerer som en form for bindeled mellem denne verden og en anden verden. En verden, hvor gamle guder hersker, onde kræfter ulmer og vore forfædre lever, og hvorfra vi sikrer det, der nok i bund og grund er vigtigt for os alle. Fremtiden.

Louise Lindblad: Obscuritas er produceret af Louise Lindblad for Nationalmuseets mediehus Vores Tid. Med støtte fra William Demant Fonden. Redaktør er Rikke Caroline Carlsen. Du kan finde flere podcast om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast app.

[Vores Tid – Nationalmuseets Mediehus](#)

[Obscuritas 4:7 Bjørneklanens Ø](#)

Produceret af Louise Lindblad for Vores Tid